

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

**Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв**

ГАРМОНІЯ

**Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації**

**Спеціальність
“Музичне мистецтво”**

**Спеціалізація
“Теорія музики”**

Київ – 2008

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ГАРМОНІЯ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Музичне мистецтво”

Спеціалізація
“Теорія музики”

Київ – 2008

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

ГАРМОНІЯ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І–ІІ рівнів акредитації. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 28 с.

Укладач	<i>Н. М. Пузанкова</i> – викладач Львівського державного музичного училища ім. С. Людкевича
Рецензенти:	<i>О. В. Гармель</i> – кандидат мистецтвознавства, завідувач відділенням мистецтва естради Київського державного коледжу естрадного та циркового мистецтв <i>Н. Б. Качмарик</i> – викладач-методист Донецького музичного училища
Редактор	<i>Є. Д. Колесник</i>
Відповідальний за випуск	<i>А. І. Ткаченко</i>

Навчальне видання

Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк ризографічний
Ум. друк. арк. 1,63. Наклад 150 прим.

ПП “НОВА КНИГА” м. Вінниця, вул. Квятека, 20
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №2646 від 11.10.2006 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: info@novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2008

Загальний обсяг курсу – 513 год:
Аудиторних – 327 год.
Практичних – 218 год.
Індивідуальних – 109 год.
Самостійна робота – 186 год.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс гармонії для спеціальності № 0507 належить до базових дисциплін і відрізняється від аналогічного курсу на інших спеціальностях обсягом та глибиною вивчення матеріалу.

Оволодіння знаннями та навичками з курсу гармонії на спеціальності № 0507 передбачає:

- здатність студентів зрозуміти і пояснити ті чи інші теоретичні положення;
 - виконати на фортепіано завдання з гармонії (гра цифрованих послідовностей, секвенцій, гармонізація на фортепіано наведеного голосу, гра гармонічного супроводу до вказаної мелодії);
 - практичне володіння навичками гармонічного письма;
 - здатність дати оцінку гармонічної мови того чи іншого композитора, окремого твору, уривка, стилю;
 - здатність імпровізувати невеликі побудови у формі періоду, простої 2- або 3-частинної форми за наведеними параметрами, у вказаному стилі чи формі.
- Програма визначає такі завдання курсу гармонії:
- засвоєння теоретичних положень курсу;
 - засвоєння норм голосоведення;
 - виховання розуміння зв’язку гармонії з іншими елементами музичної мови (мелодією, метроритмом, фактурою);
 - вивчення виразових властивостей гармонії;
 - вивчення формотворчих властивостей гармонії;
 - виховання відчуття гармонічного стилю;
 - виховання естетичного ставлення до практичних завдань.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Предмет Гармонія тісно пов'язаний з курсами аналізу музичних творів, сольфеджіо та музичної літератури, а також елементарної теорії музики, фольклору та поліфонії. Здебільшого акорди та гармонічні звороти мають не лише колористичне, але й формотворче значення, тому слід систематично звертати увагу студентів на таку їх роль у музичних творах як при гармонічному аналізі, так і систематично в курсі аналізу музичних творів. Прикладами для ілюстрації положень з Гармонії повинні бути фрагменти з музичної літератури, при цьому до кожної теми з гармонії бажано підбирати стилістично різні приклади. Крім того, доцільно використовувати твори з власного репертуару студентів із фортепіано – для ілюстрації та гармонічного аналізу. На уроках сольфеджіо вивчені акорди чи гармонічні звороти закріплюються у формі слухового гармонічного аналізу, гармонічного диктанту, співу акордів та акордових послідовностей у різних викладах, вузькому і широкому. Понад те, вивчення деяких тем з гармонії доцільно випереджувати в курсі сольфеджіо (всі види септакордів та способи їх розв'язань, відхилення, модуляція та ін.). У різних формах слід використовувати і зв'язок із фольклором.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вивчення курсу гармонії здійснюється у формі групових та індивідуальних занять. Програма курсу викладається лекційно і закріплюється практичними вправами на групових та індивідуальних заняттях, а також у самостійній роботі.

Лекційна частина занять включає:

- виклад теоретичного курсу, ілюстрований прикладами з музичної літератури;
- показовий аналіз гармонічної мови;
- зразки гармонізації задач.

Основні форми практичного закріплення матеріалу:

- письмові роботи (гармонізація будь-якого голосу, насамперед сопрано і баса, запис імпровізованої музичної побудови);

- гра на фортепіано гармонічних зворотів, послідовностей, секвенцій, модуляцій, імпровізацій;
- гармонічний аналіз.

Музичні приклади. При їх виборі слід керуватися відповідністю до теми, що вивчається, та мистецькою вартістю. Бажано використовувати приклади зі стилістично різних творів, звертаючи увагу на характерність чи винятковість цього елементу чи звороту в тому чи іншому контексті.

Письмові роботи включають вправи на гармонізацію мелодії, баса, заповнення середніх голосів за наведеними крайніми голосами, вправи на фактуру, творчі вправи. У кожному випадку слід вимагати художньо осмисленого вибору гармонічних засобів у зв'язку з їх виразовістю та формотворчою дією (підкреслення чи вуалювання цезур, створення чи уникнення кульмінацій, відповідність до експозиційного чи розв'язкового розділу форми). Систематично пильну увагу слід приділяти нормам голосоведення.

Вправи на фортепіано є основною формою практичного засвоєння теоретичних положень. Вправи повинні бути скеровані також на практичне оволодіння малою формою. Однією з основних вправ на практичних заняттях є гра секвенцій – як на вказаний цифрований чи записаний нотами “технічний” мотив, так і на мотив із художньої літератури. У першому випадку увага акцентується насамперед на голосоведенні, на внутрішньотональних зв'язках, у другому – ще й на варіантах фактури.

Гра **цифровок** є одночасно способом досягнення і – у кінцевому результаті – показником рівня засвоєння матеріалу. Можливі такі форми озвучення заданих цифровок:

- гра лише басового голосу у кількох заданих тональностях у можливо швидкому темпі – виробляє “бачення” цілості та цілих зворотів, а не окремих акордів, відчуття логіки басового голосу;
- гра цифровок “з листа” у 4-голосі – виробляє уважність до руху середніх голосів (та до співвідношення крайніх голосів);
- гра наперед приготовленої цифровки – дозволяє знаходити найкращий варіант сопранового голосу та цілості.

Гармонізація **сопранового голосу** передбачає, крім наведених вище форм роботи, також варіанти гармонічного варіювання, іноді досить

численні. Це ж стосується і гармонізації басового голосу. Інші вправи на фортепіано:

- розв'язання окремих акордів;
- заповнення середніх голосів за поданими крайніми;
- гра у фактурі;
- гра модуляцій (схем та розгорнутих побудов);
- гра побудов у заданій формі, із заданою синтаксичною будовою.

У всіх випадках слід вимагати дотримання метру, рівномірної ритмічної пульсації, а також – з 6-го семестру – використання прийомів мелодичної фігурації.

Гармонічний аналіз – обов'язкова форма роботи на всіх етапах вивчення гармонії. У кожному випадку викладачеві слід точно формулювати конкретні запитання, відповідь на які дозволить зрозуміти особливості стилю заданого твору чи композитора, типовість чи винятковість певного засобу чи гармонічного прийому. Метою гармонічного аналізу є вміння орієнтуватися у матеріалі твору, його гармонічних засобах, тональному плані, особливостях ладу, способах викладу, прийомах голосоведення.

Робота над гармонічним аналізом на спеціальності 0507 завершується курсовою роботою у восьмому семестрі.

Нижче наведено два варіанти приблизного тематичного плану. При остаточному розподілі кількості годин для вивчення окремих тем слід врахувати рівень початкової підготовки студентів, а також ступінь практичного засвоєння матеріалу.

Розбіжності між наведеними варіантами полягають, частково, у розміщенні тем, а також у розподілі годин. Загалом, 2-й варіант придатний для прогресуючих груп. У 1-му варіанті плану теми викладено за посібником “Учебник гармонии” групи московських авторів, окрім тем “Модуляція у тональності II ступеня спорідненості” та “Поступова модуляція у тональності III ступеня спорідненості”. Ці теми в обох варіантах плану пропонується вивчати відразу після теми “Модуляція у тональності I ступеня спорідненості” як логічне її продовження. Адже засоби і модуляційна техніка у всіх випадках ідентичні. Тому замість 6 годин на “Модуляцію у II ступінь” та 8 годин на “Модуляцію у III ступінь” планом пропонується, відповідно, 4 та 6 годин в обох

варіантах плану. Після відведених на вивчення “Модуляції у I ступінь” 10 годин – у I варіанті та 8 годин у другому така кількість навчальних годин є цілком достатньою.

На вивчення таких складних тем у 7-му семестрі, як “Еліпсиси” та “Енгармонічна модуляція” доцільно збільшити кількість годин відповідно до 4-х (6-х у II варіанті) замість раніше відведених 2-х, та до 8-ми замість 6-ти.

Доцільно відвести на теми “Альтерація акордів D та S груп” по 4 години замість 2-х.

У 2-му варіанті плану матеріал 4-го семестру укладений досить насичено, однак це дає можливість викласти всю діатоніку, теми якої тісно пов'язані між собою, послідовно в одному семестрі, натомість всю хроматику (подвійна домінанта, відхилення, модуляції) розпочати у наступному 5-му семестрі.

У 2-му варіанті плану у 5-му семестрі до теми “Хроматизм. Альтерація S-подвійна домінанта” додано тему “Альтерація II ступеня в акордах S-групи”. Таким чином уся тема “Альтерація S” подається цілком в одному семестрі, а не розбита між початком 5-го та кінцем 6-го семестрів. Подібна послідовність тем у збірці “Задачі з гармонії” Мясоедова вирішує проблему підбору завдань для письмових робіт.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Варіант 1

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		прак-тичні	індиві-дуальні	само-стійні
<i>III семестр</i>				
1	Вступ. Гармонія. Акорд. Головні тризвуки. Розміщення тризвуків.	2	1	2
2	З'єднання головних тризвуків – мелодичне і гармонічне.	2	1	2
3	Гармонізація мелодії головними тризвукками.	2	1	2
4	Переміщення тризвуків.	2	1	2
5	Стрибки терцій.	2	1	2
6	Гармонізація баса.	2	1	2
7	Період. Каденції. Кадансовий квартсекстакорд.	4	2	4
8	Секстакорди головних тризвуків.	10	5	10
9	Прохідні і допоміжні квартсекстакорди.	4	2	4
	Повторення вивченого матеріалу.	2	1	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	34	17	30
<i>IV семестр</i>				
10	Домінантсептакорд та його обернення.	8	4	8
11	Повна функційна система мажору та гармонічного мінору. SII6 та SII5/3. TSYI. Перервана каденція. Гармонічний мажор.	6	3	6
12	Септакорд II-го ступеня – SII7.	6	3	6
13	Ввідні септакорди – DVII7.	4	2	4

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		прак-тичні	індиві-дуальні	само-стійні
14	Домінантнонакорд та менш вживані акорди доміантової групи. Акорди з побічними тонами (D6, D76VII74).	6	3	6
15	Фригійські звороти.	6	3	6
	Повторення.	2	1	
	Контрольний урок.	2	1	
	Всього:	40	20	36
<i>V семестр</i>				
16	Тональні (діатонічні секвенції): Секвенцакорди. Побічні септакорди поза секвенціями.	4	2	4
17	Хроматизм. Акорди альтерованої субдомінанти – подвійної доміаннти.	10	5	10
18	Ступені спорідненості тональностей. Типи тональних співвідношень. Відхилення у тональності I-го ступеня спорідненості.	6	3	6
19	Хроматичні секвенції.	2	1	2
20	Модуляція у тональності I-го ступеня спорідненості.	10	5	10
	Контрольний урок.	2	2	–
	Всього:	34	17	32
<i>VI семестр</i>				
21	Модуляція у тональності II-го ступеня спорідненості.	4 2	4	
22	Поступова модуляція у тональності III-го ступеня спорідненості.	6	3	6
23	Неакордові звуки. Строгі форми (підготовлені затримання, допоміжні звуки, прохідні звуки, предйом*).	14	7	14

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		практичні	індивідуальні	самостійні
24	Вільні форми неакордових звуків (стрибкові, камбіати, непідготовлені затримання, запізнене розв'язання неакордових звуків).	6	3	6
25	Ладова альтерація. Альтерація акордів домінантової та субдомінантової груп.	6	3	6
	Повторення.	2	1	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	40	20	36
<i>VII семестр</i>				
26	Органний пункт.	4	2	4
27	Мажоро-мінор.	6	3	6
28	Прискорені і раптові модуляції.	4	2	4
29	Модуючі секвенції. Терцієві ряди.	4	2	4
30	Хроматичні перервані звороти. Еліпсиси.	4	2	4
31	Енгармонічні модуляції.	8	4	8
	Повторення.	2	1	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	34	17	30
<i>VIII семестр</i>				
32	Компонування. Гра супроводу. Імпровізація.	6	3	6
33	Деякі явища гармонії ХХ ст.	20	10	20
	Повторення всього курсу гармонії.	8	4	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	36	18	26

Варіант 2

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		практичні	індивідуальні	самостійні
<i>III семестр</i>				
1	Вступ. Гармонія. Акорд. Головні тризвуки. Розміщення тризвуків.	2	1	2
2	З'єднання головних тризвуків – мелодичне і гармонічне.	2	1	2
3	Гармонізація мелодії головними тризвуками.	2	1	2
4	Переміщення тризвуків.	2	1	2
5	Стрибки терцій.	2	1	2
6	Гармонізація баса.	2	1	2
7	Період. Каденції. Кадансовий квартсектакорд.	2	1	2
8	Сектакорди головних тризвуків.	10	5	10
9	Прохідні і допоміжні квартсектакорди.	6	3	6
	Повторення вивченого матеріалу.	2	2	–
	Контрольний урок.	2	–	–
	Всього:	34	17	30
<i>IV семестр</i>				
10	Домінантсептакорд та його обернення.	6	3	6
11	Повна функційна система мажору та гармонічного мінору. SII6 та SII5/3. TSVI. Перервана каденція. Гармонічний мажор.	6	3	6
12	Септакорд II-го ступеня.	4	2	4
13	Ввідні септакорди.	4	3	4

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		практичні	індивідуальні	самостійні
14	Домінантноакорд та менш вживані акорди доміантової групи (DVII6, DTI-II, D6, VII7 4, D96).	6	3	6
15	Інші акорди з побічними тонами. Побічні септакорди, нонакорди.	2	1	2
16	Фригійські звороти.	4	2	4
17	Тональні секвенції. Секвенцакорди.	4	2	4
	Повторення.	2	1	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	40	20	36
<i>V семестр</i>				
18	Хроматизм. Акорди альтерованої субдомінанти – подвійної доміаннти.	10	5	10
19	Інші види альтерованої субдомінанти – неаполітанська гармонія, II 6/5#1 у мажорі.	4	2	4
20	Ступені спорідненості тональностей. Типи тональних співвідношень. Відхилення у тональності I-го ступеня спорідненості.	6	3	6
21	Хроматичні секвенції.	2	2	2
22	Модуляція у тональності I-го ступеня спорідненості.	10	5	10
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	34	17	32
<i>VI семестр</i>				
23	Модуляція у тональності II-го ступеня спорідненості.	4	2	4

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		практичні	індивідуальні	самостійні
24	Поступова модуляція у тональності III-го ступеня спорідненості.	6	3	6
25	Неакордові звуки. Строгі форми (підготовлені затримання, допоміжні звуки, прохідні звуки, предйом*).	12	6	12
26	Вільні форми неакордових звуків (стрибкові, камбіаги, невідготовлені затримання, запізнене розв'язання, запізнене розв'язання неакордових звуків).	6	3	6
27	Ладова альтерація. Альтерація акордів доміантової групи.	4	2	4
28	Органний пункт.	4	2	4
	Повторення.	2	2	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	40	20	36
<i>VII семестр</i>				
29	Мажоро-мінор.	6	3	6
30	Прискорені і раптові модуляції.	6	3	6
31	Модулюючі секвенції.	4	2	4
32	Хроматичні перервані звороти. Еліпсис.	6	3	6
33	Енгармонічна модуляція.	8	4	8
	Повторення.	2	1	–
	Контрольний урок.	2	1	–
	Всього:	34	17	30
<i>VIII семестр</i>				
34	Компонування. Гра супроводу. Імпровізація.	6	3	6
35	Деякі явища гармонії XX ст.	20	10	20

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		практичні	індивідуальні	самостійні
	Повторення всього курсу гармонії.	8	4	–
	Контрольний урок.	2	–	–
	Всього:	36	18	26

* Можливий альтернативний варіант терміна – антиципація, який використовується в європейському музикознавстві, зокрема, німецькому, англійському, польському.

ЗМІСТ ПРЕДМЕТА

Гармонія. Поняття “гармонія”. Місце гармонії серед інших засобів музичної виразовості. Основні етапи у становленні та розвитку гармонії. Акорд. Класифікація. 4-голосний склад. Головні тризвуки, їх виклад у 4-голоссі. Мелодичне положення. Розміщення.

Лад. Стійкість, нестійкість. Функції. Функційна система. Автентичні, плагальні, повні функційні звороти. З’єднання тризвуків – мелодичне і гармонічне. Типи голосоведіння. Поняття плавного, стрибкового, прямого, протилежного голосоведення.

Гармонізація мелодії. Визначення функцій. Логіка функційного та гармонічного розвитку. Рух крайніх голосів – контурне голосоведення.

Переміщення тризвуків. Визначення. Техніка переміщення при плавному і стрибковому голосоведенні.

Стрибки терцієвих тонів. Варіанти стрибків у сопрано, у тенорі, особливості голосоведіння у гармонічному мінорі і гармонічному мажорі.

Гармонізація басу. Функційність. Норми голосоведення.

Період. Речення. Види періодів. Структурні особливості періодів. Каденції, їх види. Кадансовий квартсектакорд. Поліфункційність акорду. $K_{6/4}$ у половинній і заключній каденції. Метричні умови використання. Голосоведення. Формотворче та виразове значення.

Секстакорди головних ступенів ладу. Будова. Переміщення. З’єднання секстакордів з тризвуками (плавне та зі стрибками). Поєднання двох секстакордів. Особливості голосоведення. Прихований паралелізм. Місце секстакордів у формі.

Прохідні та допоміжні квартсекстакорди. Їх слабка функційна визначеність. Метро-ритмічні умови їх використання. Голосоведіння при їх використанні. Різноманітність зворотів, їх місце в музичній формі.

Домінантсептакорд і його обернення. Розташування і переміщення. Підготування і розв’язання. Голосоведення. Неповний D_7 . Місце D_7 та його обернень у формі. Прохідний терцквартакорд. Стрибки при розв’язанні обернень D_7 в тоніку.

Повна функційна система. Основні функційні групи. Логіка послідовності акордів у межах однієї функції. Основні і перемінні ладові функції. Побічні тризвуки.

Сектакорд і тризвук II ступеня. Розташування. Підготовлення та розв’язання. Виразові можливості. Умови використання. Особливості голосоведення.

Тризвук VI ступеня. Функційні властивості. Умови використання. Перерваний зворот (перервана каденція). Особливості голосоведення. Використання VI_6 та $V_{6/4}$.

Гармонічний мажор. Голосоведення.

Септакорд II ступеня (II_7) і його обернення. Місце в субдомінантовій групі. Застосування у формі. Підготовлення і розв’язання (плавне та зі стрибками) у $K_{6/4}$, у консонуючі та дисонуючі акорди домінантової групи, у T. Прохідні гармонії між оберненнями II_7 . Обернення II_7 у плагальних каденціях.

Ввідні септакорди (VII_7). Виразове значення у творчості різних композиторів. Енгармонізм обернень акорду. Підготовлення і розв’язання (в тоніку і в акорди D групи). Звороти з прохідними гармоніями. Голосоведення.

D_9 і менш вживані акорди домінантової групи. Виразові можливості D_9 , його біфункційність. Види. Мелодичне положення, розміщення та переміщення. Розв’язання. Місце у формі.

Тризвук III ступеня ($DIII$), його біфункційність. Використання при гармонізації верхнього низхідного тетракорду. В інших зворотах.

Поєднання з акордами домінантової і субдомінантової груп. DTIII₆ як D з секстою.

Секстакорд VII ступеня. Використання при гармонізації верхнього висхідного тетракорду у сопрано як прохідного акорду між оберненнями T_{5/3}. У натуральному мінорі – при гармонізації верхнього низхідного тетракорду та в інших зворотах. VII_{5/3} у натуральному мінорі.

Побічні септакорди і нонакорди. Умови їх використання. Внутрішньофункційне розв'язання. Субдомінантовий септакорд у плагальному звороті, у каденціях. I₉ і II₉ – їх виразове значення.

Акорди з побічними тонами. Тони замінені і додаткові. Варіанти заміненних тонів. T⁶, D⁶, VII₇⁴.

Фригійські звороти. Різновиди. Багатоваріантність їх гармонізації. Виразове значення, жанрова характерність.

Тональні (діатонічні) секвенції. Визначення мотиву, його гармонічна та метроритмічна характеристика. Ланка, крок секвенції. Види секвенцій, їх відмінності:

- за напрямком руху;
- за інтервалом переміщення ланки;
- за точністю проведення мотиву.

Особливості голосоведення у середині ланки і між ланками секвенцій, кількість ланок. Використання в музиці.

Хроматизм. Акорди альтерованої субдомінанти – **подвійної домінанти.** Види. Будова. Варіанти запису і розв'язання. Використання у каденціях, у середині побудови. Альтерація акордів групи DD. Група акордів із збільшеною секстою. Дезальтерація акордів групи DD. Використання акордів DD у зворотах з прохідними та допоміжними гармоніями.

Тональна структура музичного цілого. Ступені спорідненості тональностей. Різні системи класифікації спорідненості тональностей. Критерії віддаленості тональностей (спільність звукового складу, наявність спільних тризвуків, інтервальне і функційне співвідношення тонік).

Типи тональних співвідношень (“модуляційне відхилення, модуляційний перехід, модуляційне зіставлення). **Відхилення в тональності першого ступеня спорідненості.** Ознака відхилень – відсутність

каденційного закріплення нової тональності. Визначення відхилень. Засоби відхилень. Плагальні відхилення. Голосоведіння при відхиленнях (уведення хроматичних звуків). Місце у формі.

Хроматичні секвенції, їх динамічні можливості, місце у формі. Будова ланки, їх кількість, крок секвенції. Особливості голосоведення.

Модуляція. Види модуляцій і засоби модуляційних переходів. Значення модуляції для музичної форми.

Модуляція у тональності першого ступеня спорідненості. Значення спільного і модулюючого акордів, їх особливості. Закріплення нової тональності.

Модуляції у тональності другого ступеня спорідненості. Використання їх у формі.

Неакордові звуки, їх значення для музичної тканини. Вплив на мелодичну лінію, на фактуру, фонізм та структуру акордів. Класифікація. Неакордові звуки і стиль.

Підготовлені затримання в одному та кількох голосах. Підготування, розв'язання. Найпоширеніші варіанти затримань.

Прохідні звуки, діатонічні і хроматичні, в одному та кількох голосах. Прохідні співзвуччя. Структура вертикалі і співвідношення голосів при використанні прохідних звуків. Сполучення прохідних звуків і затримань у різних голосах або в мелодичній лінії одного голосу.

Допоміжні звуки, діатонічні та хроматичні, в одному або кількох голосах. Допоміжні звуки, взяті між повтореннями однієї гармонії, при зміні гармоній. Особливості голосоведення.

Предйом. Використання в одному або кількох голосах, взяті плавно або стрибками.

Вільні форми неакордових звуків. Стрибкові неакордові тони (стрибкові допоміжні), камбіати (покинуті неакордові), непідготовлені затримання (аподжіатури). Запізнене розв'язання акордових і неакордових звуків у всіх голосах.

Поступові модуляції в тональності третього ступеня спорідненості (мажоро-мінорної спорідненості) за системою М. Римського-Корсакова. Побудова тонального плану. Форма побудови при модуляції через кілька тональностей (складний період, 2-частинна, 3-частинна).

Внутрішньотональна альтерація. Значення альтерації для посилення ладового тяжіння, яскравості фонізму гармонії. Форми альтерованих акордів доміанти і субдомінанти. Умови використання та особливості розв'язання. **Неаполітанський секстакорд.** Структура, подвоєння, умови використання, особливості голосоведення. Неаполітанський тризвук та неаполітанський септакорд з оберненнями. Альтерація акордів D групи, варіанти подвійної альтерації. “прометеївський акорд”, “прокоф’ївська” доміанта.

Органний пункт. Визначення. Його виразове і формотворче значення. Види. Місце у формі та роль (динамізуюча, роль фону і т. п.).

Особливості голосоведення при використанні органного пункту.

Мажоро-мінор. Визначення. Підстави для виникнення системи мажоро-мінору. Поняття дванадцятиступеневої діатоніки. Акорди мажоро-мінору. Тризвук низького VI ступеня (TSbVI).

Раптові модуляції. Визначення. Місце у формі. Виразове значення. Використання альтерованих акордів та мажоро-мінорних засобів у раптових модуляціях.

Транспонуючі секвенції. Місце у формі. Особливості голосоведення. Виразове значення. Терцієві ряди. Колористична і ладофункціональна роль. Варіанти терцієвих рядів. Стилiстичні особливості.

Хроматичні перервані звороти. Еліпсис. Визначення. Види еліпсисів. Голосоведення. Місце у формі. Колористичне і формотворче значення.

Енгармонізм. Енгармонічні модуляції. Рівномірна температура як основа енгармонізму. Місце енгармонічних модуляцій у формі. Енгармонічна рівність акордів (збільшених тризвуків, зменшених септакордів, цілотнонових акордів). Енгармонізм акордів із збільшеною секстою. Техніка модулювання. Стилiстичні особливості. Використання.

Деякі явища гармонії ХХ ст.

1. Основні риси гармонії ХХ ст. Багатоманітність теоретико-композиторських систем.
2. Лад. Емансипація вертикалі.
3. Акордика. Кластери.

4. Співвідношення горизонталі і вертикалі у музиці ХХ ст. Остатність. Лінійна гармонія.

5. Тональність у ХХ ст. Деякі види модифікації тональності. Складні види тоніки і тональні структури з ними.

6. Тональність й атональність.

7. Поліфункційність, політональність, поліладовість, поліакордика.

8. Модальність. Симетричні ладові структури.

9. Індивідуальні гармонічні системи.

10. Гармонія джазу.

Самостійна робота

Передбачена програмою дисципліни “Гармонія” в обсязі 186 годин на весь термін вивчення дисципліни. Проводиться систематично протягом навчального курсу. Форми самостійної роботи:

- складання конспекту із вказаних викладачем музично-теоретичних праць з питання, що вивчається;
- самостійний підбір студентом прикладів з музичної літератури до тем, що вивчаються;
- письмовий або усний гармонічний аналіз фрагментів з музичної літератури з теми, що вивчається (з існуючих збірок для гармонічного аналізу або з музичних творів);
- знаходження гармонічних явищ, що вивчаються, у творах з власної програми з фортепіано;
- розв'язання задач з теми, що вивчається;
- вправлення у грі на фортепіано гармонічних послідовностей з різних підручників з гармонії, гра секвенцій – конструктивних та художніх;
- творчі завдання – створення власних цифрованих послідовностей та побудов за наведеними параметрами, періодів чи простих форм;
- підбір супроводу до народних мелодій чи до мелодій з підручників Сольфеджіо.

Враховуючи можливості кожного окремого студента, особливості та темп його поступу, викладач систематично визначає рівень складності та обсяг роботи на наступний період – тиждень чи місяць.

Можливий як самоконтроль, так і контроль з боку викладача.

КОНТРОЛЬ ТА ОБЛІК УСПІШНОСТІ

Терміни і форми контролю, визначені навчальним планом:

- контрольні уроки в кінці III та V семестрів;
- диференційований залік у кінці VII семестру;
- іспити в кінці IV, VI семестрів;
- державний іспит у кінці VIII семестру.

Іспити складаються з двох частин і проводяться у письмовій та усній формі.

Вибір форми заліку та контрольного уроку залишається за викладачем і може проводитися у письмовій чи усній формі. На контрольному уроці оцінки можуть виставлятися також на основі поточної успішності студента.

Оцінювання письмових робіт та відповідей студентів здійснюється за шкалою, прийнятою у навчальному закладі і затвердженою предметною цикловою комісією.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПИСЬМОВОЇ РОБОТИ З ПРЕДМЕТА “ГАРМОНІЯ”

“12” – робота виконана без помилок, творчо або відповідно до вимог курсу, що вивчається.

“11” – одна (дві) помилки IV категорії, або кілька V.

“10” – одна (дві) помилка III категорії, або три-чотири IV категорії.

“9” – одна помилка II категорії або 2–3 III–IV категорій.

“8” – одна помилка II категорії + 2–3 III–IV категорій.

“7” – одна помилка I категорії або 2–3 II, або кілька III–IV категорій.

“6” – багато помилок II і III категорій, але правильно виконано половину завдання.

“5” – багато помилок II і III категорій, але правильно виконано третину завдання.

“4” – менше третини завдання виконано без помилок, багато помилок II і III категорій.

“3” – “1” – завдання не виконано.

Відповідно до 5-бального оцінювання:

5 (відмінно)	4 (добре)	3 (задовільно)	2 (незадовільно)
10–12	7–9	5–6	1–4

Перелік помилок із предмета “Гармонія”:

I категорія:

- Неправильно визначено тональність
- Невизначені або неправильно визначені каденції
- Неправильно визначено тональний план
- Невідповідність до курсу, що вивчається

II категорія:

- Неправильне розв’язання септакордів, нонакордів
- Неправильна функційна послідовність акордів (D – S)
- Гармонічна синкопа (повторення акорду зі слабкої долі на сильну)
- Паралельні квінти чи октави як результат іншої грубої помилки
- Послідовність двох кварт чи двох квінт в одному напрямку в басу

III категорія:

- Помилка у будові акорду (неправильне подвоєння)
- Відсутні знаки альтерації при відхиленні чи модуляції
- Помилка у гармонізації стрибків
- Надшироке розміщення
- Перехрещення голосів
- Квартсекстакорди на сильних долях
- Невиправдані стрибки у середніх голосах
- Хід на збільшений інтервал
- Приховані октави, квінти, прими
- Використання зменшеного тризвука в основному виді
- Перечення голосів

IV категорія:

- Пропущений знак у гармонічному мінорі
- Пропущений знак альтерації при відхиленні чи модуляції (при виставлених інших)
- Помилка у позначенні акорду

V категорія:

Неохайний запис акордової вертикалі

Помилка у записі штилів (у заключній каденції чи при ритмічно контрастному голосоведенні), ключів, ключових знаків, розміру

Відсутні паузи в затакті, крапки, ребра і т. п.

ВАРІАНТИ ТЕМ ДЛЯ КУРСОВИХ РОБІТ

1. Гармонія і тональний план у хорі С. Людкевича “Сонце заходить”.
2. Особливості використання неакордових звуків у п’єсі Р. Шумана “Птиця-віщунка”.
3. Гармонія у “Павані” М. Равеля (діагоніка і ладова перемінність).
4. Взаємодія діатоніки і хроматики у Прелюдії № 1 К. Дебюссі.
5. Виразове значення різних видів фактури на прикладі окремих п’єс із “Лісових сцен” Р. Шумана.
6. Ладові та структурні особливості гармонії М. Колесси на прикладі Сонатини для фортепіано.
7. Гармонія М. Колесси у “Дрібничках” для фортепіано.
8. Порівняльний аналіз гармонізації грегоріанського хоралу “Ein feste Burg” у хоралах Й. Баха.
9. Порівняльний аналіз гармонії у колядках К. Стеценка, В. Барвінського, С. Людкевича, М. Скорика.
10. Гармонія Б. Лятошинського у хорах на сл. Т. Шевченка “Тече вода в синє море” та “Ой з-за гаю сонце сходить”.

ЗРАЗКИ ІСПИТОВИХ БІЛЕТІВ

Білет № 1

1. Приготовлене затримання в 1, 2-х, 3-х голосах. Навести приклади у B-dur. Заграти з приготовленими затриманнями: С. Максимов, № 105/4.

2. Заграти секвенції:

- а) хроматичну на мотив: Моцарт, Соната № 14в, III ч., т. 1–4;
- б) по тонах ↑ на мотив: Мясоедов “Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии” ст. 101, № 102г;
- в) тональну на мотив: $T_6^5 - D_3^4 - T$.

Гармонізувати мотив: “Учебник гармонии” № 564-№ 2

3. Гармонічний аналіз: Привано “Гармонический анализ”, II ч., № 433. 20.

Білет № 2

1. Альтерація акордів субдомінантової групи. Неаполітанська гармонія. bII_3^5 та його обернення. Навести приклади у E-dur. Гармонізувати мотив: Мясоедов “Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии” ст. 59, № 56а.

2. Заграти секвенції:

- а) хроматичну – на мотив: Бетховен, Соната № 14, I ч., т. 1–4;
- б) по в. 2 вниз на мотив: Мясоедов “Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии” ст. 107, № “о”.

Послідовність за цифровкою: Мясоедов “Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии” ст. 58, розділ XXIV № “е”, докомпонувати до періоду, змодулювати у a-moll.

3. Гармонічний аналіз: Белянова “Мелодии с сопровождением” ст. 8, № 2 (Шуман “Вальс”).

Білет № 3

1. Поступова модуляція у тональності III ступеня спорідненості. Скласти 2–3 варіанти тонального плану для модуляції B-dur – D-dur. Заграти поступову модуляцію з cis-moll у a-moll на мотив: Мясоедов “Пособие по игре на фортепиано в курсе гармонии” ст. 82, № “д”.

2. Заграти секвенції: а) хроматичну на мотив: $II_6^3 - D_7^5 - VI - DDVII_5^6 - b3 - T$ – з неакордовими звуками;

б) по терціях вгору, чергуючи мажор з мінором на мотив: Россіні опера “Мойсей”, II д., тема “Кари тьмою”.

3. Гармонічний аналіз: Бетховен, Соната № 8, I ч., експозиція, побічна партія.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеев Б.* Задачи по гармонии. – М.: Музыка, 1976.
2. *Аренский А.* Сборник задач для практического изучения гармонии. – М.: Музыка, 1965.
3. *Берков В.* Гармония. – М.: Музыка, 1970.
4. *Дубовский И., Евсеев С., Соколов И., Способин В.* Учебник гармонии. – М.: Музыка, 1985.
5. *Дубинін В.* Гармонія. – К.: Музична Україна, 1982.
6. *Зеленский В.* Курс гармонии в задачах. – М.: Музыка, 1971.
7. *Кириллова В., Попов В.* Сольфеджио. 1 часть. – М.: Музыка, 1986.
8. *Кулевська З.* Хрестоматія з гармонічного аналізу. – К., 1959.
9. *Мясоедов А.* Задачи по гармонии. – М.: Музыка, 1983.
10. *Мясоедов И., Мясоедов А.* Пособие по игре упражнений в курсе гармонии. – М.: Музыка, 1986.
11. *Мутли А.* Сборник задач по гармонии. – М.: Музыка, 1986.
12. *Мюллер Т.* Гармония. – М.: Музыка, 1982.
13. *Незванов Б., Лащенко А.* Хрестоматия по слуховому гармоническому анализу. – Москва, 1964.
14. *Пакетунас В., Чапляускас В.* Задачи по гармонии. – Каунас, 1984.
15. *Скрёбкова О., Скрёбков С.* Хрестоматия по гармоническому анализу. – М.: Музыка, 1978.
16. *Степанов А.* Гармония – М.: Музыка, 1971.
17. *Тюлин Ю.* Краткий теоретический курс гармонии. – М.: Музыка, 1978.
18. *Тюлин Ю., Привано Н.* Задачи по гармонии. – М.: Музыка, 1960.
19. *Тюлин Ю., Привано Н.* Учебник гармонии. – М.: Музыка, 1986.
20. *Хрестоматия по гармонии / Составитель Н. Привано.* Вып. 1 – М.: Музыка, 1967. Вып. 2 – М.: Музыка, 1970. Вып. 3 – М.: Музыка, 1972. Вып. 4 – М.: Музыка, 1973).

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бершадская Т.* Лекции по гармонии. – Л.: Музыка, 1985.
2. *Григорьев С.* Теоретический курс гармонии. – М.: Музыка, 1981.
3. *Золочевський В.* Ладогармонічні засади української музики. – К.: Музична Україна, 1976.
4. *Золочевський В.* Про модуляцію. – К.: Музична Україна, 1972.
5. *Кравцов Т.* Гармонія в системі інтонаційних зв'язків. – К.: Музична Україна, 1984.
6. *Котляревський І.* Діатоніка і хроматика як категорії музичного мислення. – К.: Музична Україна, 1981.
7. *Мазель Л.* Проблемы классической гармонии. – М.: Музыка, 1972.
8. *Сикейра Ж.* 14 уроков по гармонизации данной мелодии, – М.: Музыка, 1978.
9. *Скорик М.* Структура і виражальна природа акордики в музиці ХХ століття. – К.: Музична Україна, 1983.
10. *Способин И.* Курс лекций по гармонии. – М.: Музыка, 1969.
11. *Теплицький О.* Творчі вправи в курсі гармонії. – К.: Музична Україна, 1984 .
12. *Тюлин Ю., Привано Н.* Теоретические основы гармонии. – М.: Музыка, 1965.
13. *Холопов Ю.* Гармония. – М.: Музыка, 1988.
14. *Холопов Ю.* Очерки современной гармонии. – М.: Музыка, 1974.